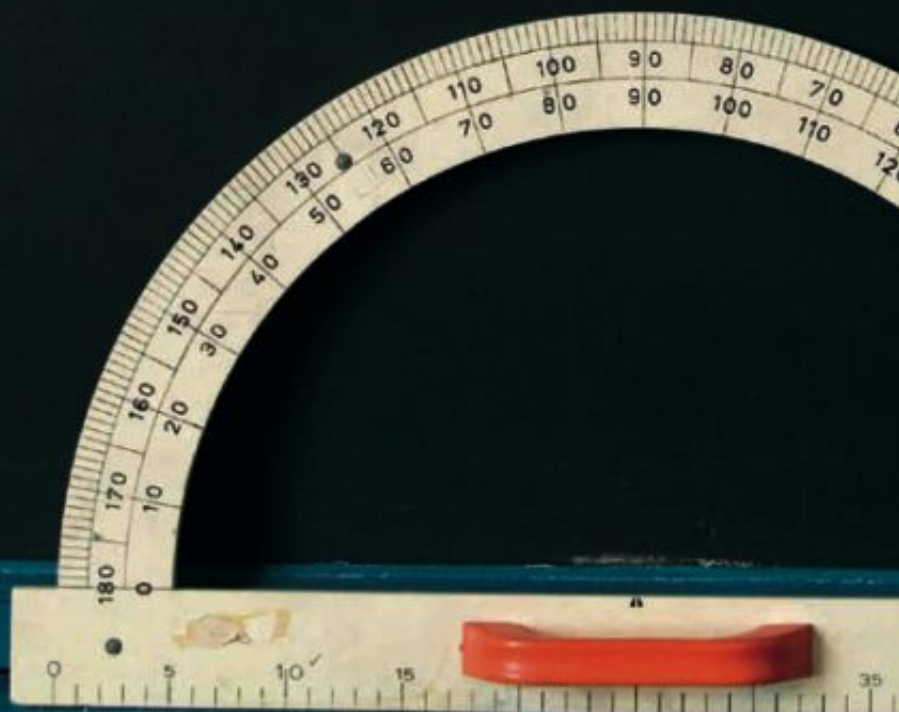

Adjø, solidaritet

Norske skolebøker følger med i tiden. Globalisering er inn. Politikk, bistand og solidaritet er ut.

Av Thomas Berg

SKOLEN ANNO 2010

Lærebøkene har sluttet å snakke om i-land og u-land, og formidler ikke lenger at rike land har et ansvar for skjevfordelingen i verden. Men fortsatt beskrives Afrika som elendighetens og håpløshetens kontinent, viser en fersk rapport.

TOM VERKTØYKASSE: Der lærebøkene på 1970- og 1980-tallet beskrev hvordan nasjonalstatene kunne gjøre noe med skjevfordelingen i verden, som å gi bistand eller støtte FN, skriver man i dag at globaliseringen har gjort at vi ikke lenger har de verktøyene, mener forfatterne av rapporten «Nord/Sør-perspektivet i norske lærebøker». ILLUSTRASJONSFOTO: HEI VERDEN

Skole. I dag, fredag 23. april, legges rapporten «Nord/Sør-perspektivet i norske lærebøker» fram. I arbeidet med den har Ingrid Tveter og Yngve Troye Nordkvelle fra Høgskolen i Lillehammer lest seg gjennom et utvalg av nye skolebøker innen samfunnsfag, historie, geografi og religion. Resultatet viser at pensum har endret seg de siste tjue åra.

– På 1980-tallet var skolebøkene tydeligere på at den rike verden har et ansvar for den skeive fordelinga av ressurser i verden, sier Nordkvelle, som utførte en lignende undersøkelse den gangen.

– Forfattere som Tore Linné Eriksen sto for en linje der imperialismen og kolonialismen hadde skapt strukturer som den fattige delen av verden var låst fast i, og det ble argumentert for en ny økonomisk verdensorden – «nøv» – knyttet til FN og overnasjonale organer. Ingen snakker om dette lenger. «Nøv» er borte fra lærebøkene, og også selve uttrykket «nord/sør» er blitt erstatta til fordel for «globalisering». Verdensbildet er blitt mer komplekst. Det er ikke så lett å peke på «good guys» og «bad guys» lenger, noe man godt kan hevde at er en god ting, for det har aldri vært så enkelt, sier Nordkvelle.

UNYANSERT: Afrika framstilles fortsatt som håpløshetens og elendighetens kontinent. Lærebokforfatterne har en jobb å gjøre når det gjelder å vise fram bilder av den afrikanske hverdagen og vanlige afrikanere, mener Kari Vestbø i Hei Verden. Her en smilende malier under Afrika-cupen i januar i år.

FOTO: JOE KLAMAR, AFP/SCANPIX

Solidaritetsaksjoner

Det er organisasjonen Hei Verden i Stavanger som har bestilt undersøkelsen. Det er en skolerettet informasjons- og bistandsorganisasjon som er livsynsøytral og politisk uavhengig med verdigrunnlag i FN's barne- og menneskerettighetskonvensjoner. Daglig leder Kari Vestbø sier undersøkelsen viser at forholdet mellom fattige og rike land er et område som får mye plass i dagens lærebøker, men er redd for at læreplanene for grunnskolen ikke i tilstrekkelig grad vektlegger solidarisk arbeid.

– Kunnskapsløftet legger stor vekt på målbar, teoretisk kunnskap, og lite vekt på

FÅ FORKLARINGER: Læreplanene er vage og bøkene ulne når det kommer til å forklare hvorfor makt og ressurser er så skjevt fordelt i verden. Det stiller store krav til den enkelte lærer, mener rapportskriverne. FOTO: BJØRN SIGURDSØN, SCANPIX

– Bistand er så og si forsvunnet helt fra pensum.

Yngve Troye Nordkvelle

– Undersøkelsen viser at Afrika framstilles ved elendighetsbeskrivelser og håpløshet. Ja, det er mye elendighet der, og det er selvfølgelig viktig å få fram, men det er bare én side av saken. For oss er det viktig å nyansere dette bildet og også vise fram bilder av den afrikanske hverdagen og vanlige afrikanere. Det skjer ting der, kontinentet er fullt av dyktige og handlekraftige mennesker som gjør noe, og her viser undersøkelsen oss at lærebøkene har noe å ta tak i, mener Vestbø.

Hverdagen

Ingrid Tveter, den andre forfatteren av undersøkelsen, er enig med Vestbø i at hverdagen til fattige mennesker godt kan få en større plass i norske lærebøker.

– I vår del av verden, der vi har et bilde av lykke hvor god økonomi spiller en viktig rolle, kan det være greit å få vite at folk har et hverdagsliv og opplever lykke også i de mer stusselige deler av verden. Det er viktig for å skape forståelse og tilknytning mellom barn i Norge og andre land.

Tveter sier skolebøker godt kunne ha med flere personifiseringer og gi elevene historier om enkeltmennesker.

– Barn liker historier med en hovedperson det skjer noe med. Jeg har inntrykk av at det var et grep man brukte en del på 90-tallet, men det er mindre av det nå, sier hun.

– Generelt savner vi flere stemmer fra Sør. Det er ikke bare vanlige mennesker

som forsvinner fra framstillingen – bøkene kunne også hatt flere intervjuer med ledende politikere og andre som har en mulighet til å få i stand forandringer.

Nordkvelle mener det er en del avveininger som må tas når man skal gi nærbilder av folk i andre land.

– I en bok gjengis det en tragisk historie fra Kongo: Faren er død i en gruveulykke, og barna må klore i mudder og slam mens de arbeider for sleske utlendinger som utnytter dem. Jeg synes det på den ene siden er riktig å gå tett på elendigheten for å skape empati og gjøre oss opprørte. Samtidig kan det lett virke fremmedgjørende og i overkant tragisk. Jeg skulle gjerne vært i klasserommet når elevene leser slike tekster, for jeg vil anta noen spør om hvorfor de ikke bare tar en AG3 og blåser hodet av de som utnytter dem, sier han.

Vage læreplaner

Nordkvelle mener mye er opp til lærerne med den nye generasjonen skolebøker. ▶

– På 1980-tallet var skolebøkene tydeligere på at den rike verden har et ansvar for den skeive fordelingen av ressurser.

Yngve Troye Nordkvelle

holdninger og ferdigheter. Vi er bekymret for at skolene ikke tar seg tid til å drive solidaritetsarbeid, sier Vestbø.

Hun nevner innsamlingsaksjoner som et eksempel.

– Tilbakemeldinger fra skolene forteller oss at elevene blir engasjerte når de får holde på med praktisk arbeid. En solidaritetsaksjon motiverer dem til å ville lære om forholdene mellom fattige og rike land. Det er viktig for å bygge holdninger og vise at det finnes handlingsalternativer.

Vestbø er også opptatt av hvilke bilder som vises fram av folk i fattige land.

– Eminente lærebøker kan ødelegges av uengasjert undervisning, og slette lærebøker gjøres til magisk litteratur av glimrende lærere. Lærere som for eksempel har et grunnfag i u-landsstudier vil kunne slå seg løs og bruke denne friheten til å drive glimrende undervisning. Dessverre er det de færreste av dem som har det, sier han.

Tveter sier at læreplanene som ligger til grunn for og stiller innholdskrav til bøkene er såpass generelle at man må si seg godt fornøyd med hvordan forfatterne har behandlet internasjonale spørsmål.

– Faren er at læreplanene kan bli så generelle at de blir vage.

Nordkvelle følger opp:

– Læreplanene er tamme. Læringsutbyttemålene er dvask. Det stilles ingen krav til at elevene skal reise seg i klasserommet og beskytte de svake. Med min politiske bakgrunn ville det vært relevant, men det er ikke

sikkert de som befinner seg nærmere det politiske sentrum, ville akseptert det. Uansett er det mye som tyder på at det har skjedd en politisk utvikling siden 80-tallet.

Uline bøker

– Det formidles tanker og kunnskap som absolutt skaper forståelse for at det er forskjeller i verden. Men det er forskjeller som bare delvis forklares historisk, og det er få forsøk på å beskrive sammenhengene, fortsetter Nordkvelle.

– Det er typisk for vår tid at samfunns- og humaniorafagene er usikre på hvordan de skal forklare dette. Samtidig skinner det tvers igjennom mange av tekstene hvordan forfatterne har lyst til å ta parti. De er jo

erfarne sakprosaforfattere med solid faglig bakgrunn og sitter på et forskningsinstitutt, eller så befinner de seg i hvert fall i nærheten av akademia, men de må holde litt tilbake og lage kompromisser, og det er kanskje riktig om du skal få i gang en god diskusjon i klasserommet, sier Nordkvelle.

– Jeg tror likevel det skal kyndige lærere til for å bruke bøker som er såpass ulne.

Tveter er inne på noe av det samme når hun sier:

– Faren er at det kan bli så generelt at det blir vagt. Globaliseringen blir en grøt der skillet mellom nord og sør nærmest

oppheves – det er interessant at de i så liten grad bruker betegnelsene tredje verden, u-land og i-land. Nasjonalstater

– Vi er bekymret for at skolene ikke tar seg tid til å drive solidaritetsarbeid.

Kari Vestbø, leder i Hei Verden

MANGLER: Daglig leder i Hei Verden, Kari Vestbø, mener læreplanene for grunnskolen i liten grad vektlegger solidarisk arbeid. FOTO: HEI VERDEN

VERKEN GODE ELLER ONDE: De flernasjonale selskapene, som i 1980-tallets lærebøker ble beskrevet som stygge, framstilles nå kun som aktører. Bare Nike får sitt pass påskrevet i en av bøkene, forteller Ingrid Tveter. Her fra en Nike-fabrikk i utkanten av Ho Chi Minh City i Vietnam. FOTO: RICHARD VOGEL, AP/SCANPIX

som Norge og verdensdelene som Europa framstilles som mer irrelevante. Slik jeg tolker det, kunne bøker på 1970- og 1980-tallet beskrive hvordan nasjonalstater kunne gjøre noe, som for eksempel gi bistand og støtte FN, men nå skriver man at globaliseringen har gjort at vi ikke lenger har de verktøyene, sier hun.

– Har selskapene og markedet tatt over?

– De flernasjonale selskapene, som i 1980-tallets lærebøker ble beskrevet som stygge, er nå bare aktører, selv om Nike får sitt pass påskrevet i en av bøkene. Derimot skrives det mye om Attac. Globaliseringen framstilles ikke som god eller ond. Den er bare noe som skjer, men den eneste gode er Attac, sier Tveter.

Få organisasjoner

Ellers kan hun fortelle at det skrives påfallende lite om andre organisasjoner.

Utdrag fra rapporten

I denne studien har vi analysert seks hovedområder som dreier seg om ulike diskurser innen Nord-Sør-relasjonen. Disse har vært

- 1) Forskjeller i levekår mellom Sør og Nord,
- 2) Årsaksforklaringer på globale forskjeller,
- 3) Formidling av kulturelt mangfold,
- 4) Menneskerettigheter og barnrettigheter,
- 5) Bistand og internasjonalt samarbeid (FN og andre organisasjoner), og
- 6) Migrasjon og flyktningsspørsmål.

Etter vår vurdering er kunnskapsmengden stor og omfattende. I historie er tidslinjer trukket fra urtid til i dag, og urfolk og sivilisasjoner utenom den europeiske er trukket fram. Kulturkontakt og samkvem mellom europeisk kultur og ikke-europeisk kultur er tematisert fra disse konfigurasjonene og gis mening. Erobring, kolonisering, misjon, imperialism og frigjøring er faser beskrevet fram til globalisering.

Det kan virke som om globaliseringens tidsalder har gjort årsaksforhold bak skjev fordeling mindre aktuelt. Dynamikken er i mindre grad beskrevet som noe som foregår mellom Nord og Sør, men heller mellom selskaper og markeder.

Verdensdelene er beskrevet med casebeskrivelser og nærstudier av andre kulturer og land, med detaljer rundt levekår i andre land og kulturer som følge av klimaforhold, kulturelle forskjeller, økonomiske og politiske forhold.

Internasjonale organisasjoner for samarbeid og bistand er beskrevet, sammen med de rettigheter vi har utviklet for mennesker og barn især. Migrasjon er beskrevet

i fortid og nåtid, både flytting fra Norge og til Norge og migrasjonens rolle i den sammenheng er dekket. Det formidles om kulturelt mangfold som resultat av migrasjon her til lands, men også gjennom skildringer av urfolk og samfunnsordninger i andre deler av verden. Sivilisasjoner utenom Europa tilskrives oppfinnelser og innsikter som leder fram til vår tid.

Slik vi leser lærebøkene [...] er holdningene som ytres i tekst og bilder i stor grad egnet til å skape sympati for undertrykte, fattige, flyktninger og innvandrere. Andre kulturer, skikker og normer som preger andre kulturer, både slik de leves innen Norges grenser, og i den livssammenheng der den faller naturlig, beskrives med respekt. Folk som lever under dårlige levekår har krav på bedre forhold, og under den rådende verdensorden, står i direkte kontakt med hvordan folk i Nord lever, i sær gjennom deres forbruk og væremåte.

Gjennom den historiske relasjonen mellom Nord og Sør har Nord blitt rike i stor grad på bekostning av Sør. Men forholdet preges av at de nylig industrialiserte landene, eksempelvis Korea, Kina og India, lykkes med industrialisering og hevder seg som økonomiske makter av betydning. Afrika derimot, er i stor grad fortsatt uten synderlig håp. Det framstilles med en viss trøstløshet og elendighetsbilder.

Mangfold ses på som et gode og flyktninger som kommer til landet er et positivt tilskudd til land og kultur. Flyktninger og flukt forstås i en historisk ramme, – som noe som alltid har foregått, som har vært gunstig for Norge, og som vil fortsette. ■

Fra rapporten «Nord/Sør-perspektivet i norske lærebøker».

– Røde Kors nevnes noen steder, men de er også de eneste. Det er for eksempel lite om en organisasjon som Amnesty. Når det er sagt, så får internasjonalt samarbeid og hjelpearbeid bred omtale med positivt fortegn, og FN blir gitt en veldig stor rolle, men det er lite problematisering av FN's arbeid og maktbalansene i det internasjonale samarbeidet, sier Tveter.

Nordkvelle sier at også Norad er forsvunnet fra lærebøkene.

– Det er bra å være kritisk til bistand, men jeg synes likevel det er pussig, sier Nordkvelle, og minnes hvordan det var før:

– Da arrangerte Norad reiser for lærebokforfattere. Ettersom reisene som regel gikk til deres hovedsamarbeidsland, leste elevene om Tanzania, Tanzania og Tanzania. Nye lærebøker er bedre på det at de går utenom denne lysløypa og lar elevene lese om et større antall land. Men bistand er så og si forsvunnet helt fra pensum, og presenteres i hvert fall ikke som et viktig verktøy for å skape rettferdighet. Om én setning er positiv, er den neste negativ, og argumentene fra den zambesiske bistandskritikeren Dambisa Moyo og hennes bok *Dead Aid* er gått inn i en rekke av lærebøkene, avslutter Nordkvelle. ■